

**КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДИН
ІЗ ГОЛОВНИХ ЧИННИКІВ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ****Hus A. V.****Commercialization of research activity as one of the major factors of innovative development for State Universities**

Abstract. In the article analyzed the innovation of higher education as the main participants of innovative relations. It was found correlations innovation cycle and proposed model improvement. Based on scientific sources analyzing a logical sequence of innovative products commercializing of higher educational institutions was supplemented, specified and formed, also the commercialization process for certain serial components was detailed. In the article discussed the views of Ukrainian and foreign authors on the interpretation of the concept of «commercialization». The essence of this concept and features of interpretation were considered. Based on the processed literature the own definition of «commercialization of innovative products» and its types were offered. Proved that commercialization is driving force for economic autonomy of State Universities. The role, importance and necessity of innovative products commercialization were described in today's society.

Key words: *commercialization, innovation, innovative products, intellectual property, intangible assets, intellectual property rights, property rights.*

ДВНЗ сьогодні виступає головним учасником відносин у сфері економіки знань, тому їх діяльність безпосередньо пов'язана з інтелектуальною діяльністю і, як наслідок, із її основним продуктом — об'єктами права інтелектуальної власності. На основі аналізу положень актів, що регулюють відносини інтелектуальної власності, та здобутків вітчизняних й зарубіжних фахівців у цій сфері, нами було встановлено, що до критеріїв виникнення прав на об'єкти права інтелектуальної власності можна віднести:

1. Властивості об'єктів права інтелектуальної власності.

2. Правовий статус суб'єкта права інтелектуальної власності.

Вище було встановлено, що ДВНЗ України можуть бути суб'єктами права інтелектуальної власності щодо різних об'єктів. Визначені об'єкти права інтелектуальної власності можна умовно розподілити на ті, де є особа творця, і ті, де її немає, від чого залежить порядок оцінки та постановки на облік.

Про важливість вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності висловлюються й російські науковці, які пропонують проводити її за умов:

1) уступки та передавання прав на використання ОПІВ;

2) визначення розміру винагороди автора ОПІВ та осіб, що сприяють їх застосуванню;

3) обліку та заохочення творчого внеску викладача;

4) оцінки розміру ОПІВ для цілей бухгалтерського та податкового обліку;

5) оцінки розміру збитку при порушенні прав на ОПІВ [1, с. 124–125].

Методичні особливості, які визначають підходи до оцінки (таб. 1.), оцінки об'єктів інтелектуальної власності ДВНЗ безпосередньо пов'язані: з цілями та завданнями оцінки та з видом об'єкта права інтелектуальної власності, що підлягає оцінці.

З огляду на критичний аналіз нормативних актів з оцінки та надбавь вітчизняних й зарубіжних вчених, основним у практиці розрахунку вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності є дохідний метод. Разом з тим, Порядок визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік зазначає, що такий розрахунок відбувається на основі витратного підходу через визначення витрат на створення та охорону ОПІВ.

Підходи до оцінки нематеріальних активів

Підхід	Метод	Види нематеріальних активів
Доходний – ґрунтується на визначенні очікуваного прибутку від використання нематеріального активу	1) капіталізації прибутку 2) дисконтування майбутніх грошових потоків 3) виграну в собівартості.	права промислової власності та охоронні документи й ліцензії
Витратний – ґрунтується на вивченні можливостей інвестора щодо придбання нематеріального об'єкта	1) прямого відтворення вартості заміщення 2) початкових витрат 3) відновної вартості	права промислової власності
Ринковий – ґрунтується на принципі ринку, що ефективно функціонує, на якому інвестори купують і продають активи аналогічного типу, приймаючи при цьому незалежні індивідуальні рішення	1) порівняльного аналізу прибутку 2) звільнення від роялті	ідентифіковані нематеріальні активи

Специфікою оцінки нематеріальних активів у складі майна ДВНЗ постає також те, що більшість об'єктів є новоствореними та такими, що ще не були в експлуатації, і тому економічний результат від їх використання можна визначити як очікуваний [2, с. 122].

Задля ефективного здійснення оцінки необхідно використовувати відповідні методики, розроблені на основі практичного досвіду з урахуванням норм чинного законодавства. Найбільш відомою і поширеною методикою, яка використовується для оцінки об'єктів нематеріальних активів у наукоміській галузі, є Методика визначення економічної ефективності використання в народному господарстві нової техніки, винаходів і раціоналізаторських пропозицій, затверджена постановою ДКНТ СРСР, Держплану СРСР. АН СРСР, Держкомвинаходів СРСР від 14 лютого 1977 р. № 48/16/13/3. Ця Методика побудована на засадах порівняння економічної ефективності виробництва до і після впровадження новації. Економічний ефект обчислюється відповідно до річного обсягу виробництва нових засобів праці або випуску продукції за новими технологіями чи із застосуванням нових способів організації виробництва та праці. Перехід до ринкових умов господарювання зумовив необхідність визначення цін на науково-технічну продукцію у разі її відчуження, тому наразі в Україні для оцінки вартості права на ОПВ використовуються Методичні рекомендації з визначення прибутку від використання об'єктів промислової власності та Методика оцінки майнових прав інтелектуальної влас-

ності, Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку та оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності в бюджетних установах, тим не менш, за певною модифікацією вони можуть використовуватись в ринкових умовах відносно нових конструкцій або нових технологій. Н. І. Добрякова [3, с. 46] слушно зауважує, що вузівська наука безцінна, це невичерпне джерело нових ідей та технологій, які розробляються переважно за рахунок держбюджету та відповідають усім умовам залучення їх до господарського обігу.

Проаналізувавши склад нематеріальних активів ДВНЗ, хотілося б ще раз звернути увагу на необхідність всебічного вивчення правової природи нематеріальних активів кожного з численних їх видів з метою усунення протиріч у законодавстві та ефективного їх обліку, що дасть змогу ДВНЗ сформувати власний кластер на ринку нематеріальних активів як одного з дієвих механізмів запровадження моделі інноваційного університету — головного суб'єкта

Враховуючи їх значимість для інноваційного розвитку в контексті інтеграції національного освітнього та наукового простору до європейського, вбачається, що дослідження особливостей використання саме цього об'єкту нематеріальних активів є найбільш актуальним.

Сучасний стан розвитку вітчизняної освіти в контексті інноваційного розвитку держави окреслений низкою нагальних проблем, головними з яких є невідповідність структури та змісту освіти потребам ринкової економіки та недостатній обсяг фінансу-

вання наукової та науково-технічної діяльності. Без вирішення найактуальніших питань сучасного розвитку вищої освіти науково-освітня спільнота України не може ефективно працювати, тому першочерговим завданням на сьогодні є перехід на інноваційний тип освіти з подальшим впровадженням новітніх інформаційних технологій та досягненням високої якості освіти [4, с. 343]. Приміром, Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів передбачає реформування організаційно-функціональної структури науки, розвиток інноваційних структур шляхом створення наукових та науково-технічних центрів. Разом з тим механізм запровадження інноваційної складової у діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання, у тому числі доведення інновацій до споживача, недостатньо опрацьований як практично, так і теоретично. Тому для вирішення окреслених завдань необхідно, перш за все, реформувати чинне законодавство України у сфері освітньої діяльності та гармонізувати його із законодавством Європейського Союзу.

Закон України «Про вищу освіту» (*Прим. втратив чинність*) у попередній редакції не передбачав серед основних завдань ДВНЗ здійснення інноваційної діяльності. Законодавчо обмежувалась реалізація природної функції освітнього закладу із здійснення наукової та науково-технічної діяльності, яка є ключовим ланцюгом в процесі розробки інноваційного продукту. Такий стан речей є дегративним та цілком не відповідає вимогам сьогодення, а саме гальмує процес залучення ДВНЗ до європейського та світового освітнього простору.

Основні засади реформування системи освіти та її перехід на інноваційний шлях розвитку був закріплений Національного стратегією розвитку освіти України на 2012–2021 рр. Ця Стратегія передбачає, зокрема, підтримку наукової та інноваційної діяльності. Разом з тим така підтримка обмежується лише пропозиційним теоретичного характеру, які взагалі стосуються лише організації навчального процесу. Вирішення ж наріжної проблеми — перехід вищої школи на інноваційний шлях — потребує конкретних дій: створення розвиненої інноваційної структури, яка відповідає європейським та світовим стандартам.

Свого часу О. В. Куцурубова–Шевченко визначила перший етап у вирішенні цієї проблеми — конкретизувати основні завдан-

ня для ВНЗ IV рівня акредитації, додавши інноваційну функцію та обов'язковий показник їх результатів діяльності — участь в інноваційних відносинах, яка може бути реалізована шляхом створення відокремлених наукових підрозділів з правом здійснення комерційної інноваційно-господарської діяльності, малих інноваційних підприємств, наукового парку тощо [5, с. 14]. Схожої думки дійшли й автори Закону України «Про вищу освіту». Так, він не лише виділяє серед провідних видів діяльності інноваційну, але й пропонує основні форми її здійснення національним вищим навчальним закладом через формування на своїй базі інноваційних структур різних типів (наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства тощо) на засадах поєднання інтересів високотехнологічних компаній, науки, освіти, бізнесу та держави з метою виконання і впровадження інноваційних проектів.

Взагалі інновації розуміються у двох аспектах: як явище та як процес. У першому випадку інновація являє собою будь-яку цілеспрямовану зміну технології управління, що орієнтується на заміну її елементів для прискорення, пом'якшення або поліпшення виконання поставлених завдань. У другому — технологічному аспекті інновація розглядається як процес, що включає стадії її розробки, впровадження, засвоєння і стабільного ефекту [6, с. 4]. Серед існуючих сьогодні визначень інноваційної діяльності найбільш вдалим в рамках освітньої діяльності, на нашу думку, вбачається наступне: «інтелектуальна, творча діяльність, спрямована на отримання та подальше використання нових знань у різних галузях науки та техніки, що полягає у проведенні фундаментальних та/або інших, необхідних для отримання інноваційного продукту наукових досліджень, а також подальшому впровадженні отриманих результатів у виробничу та/або іншу сферу в результаті чого досягаються економічний, екологічний та/або інші соціальні ефекти» [7, с. 8]. Такий підхід є досить виваженим і відповідає основній умові господарської діяльності ДВНЗ — неприбутковості, тобто усі отримані у разі інноваційної діяльності кошти йдуть виключно на задоволення власних потреб закладу, у тому числі зміцнення матеріально-технічної бази як необхідного підґрунтя подальших наукових та науково-технічних розробок.

Одним з головних чинників інноваційного розвитку вищого навчального закладу вищує процес комерціалізації результатів

науково-дослідної діяльності, що забезпечує досягнення конкурентних переваг при введенні отриманих результатів у господарський обіг в якості нового продукту або нової технології [8, с. 111].

В узагальненому вигляді під комерціалізацією розуміють діяльність суб'єкта господарювання, яка спрямована на отримання прибутку. На сьогодні існує хибне уявлення про те що комерціалізація стосується лише об'єктів права інтелектуальної власності яку розуміють як процес формування інтелектуального продукту з можливістю його подальшого відчуження на ринку нематеріальних активів з метою отримання прибутку, необхідного для виконання статутних завдань. Особливу роль у процесі комерціалізації ОПШВ відіграє держава, і це не випадково, адже більшість наукомістких об'єктів розробляються в системі ДВНЗ та Національної академії наук і її структурних підрозділів.

Разом з тим, ми спробуємо аргументувати власну класифікацію форм комерціалізації нематеріальних активів ДВНЗ. Виходячи з вищезазначеного, ми бачимо, що процес комерціалізації може відбуватися щодо розробки і реалізації конкретного активу під замовлення та реалізації прав на актив, який був створений в процесі виконання своїх наукових та науково-технічних функцій, або за рахунок власного фінансування. Перш за все необхідно з'ясувати, що таке інноваційний цикл, одним з елементів якого є комерціалізація. В умовах планової економіки та пануючої державної форми власності така інфраструктура працювала надійно і забезпечувала стійке живлення промисловості новими технологіями, у СРСР існувала досить чітка, але недостатньо ефективна схема запровадження результатів НДР до господарського обігу (рис. 1).

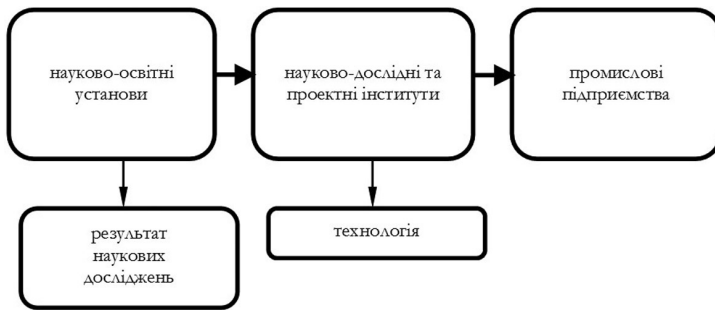

Рис. 1. Схема інноваційного циклу у Радянському Союзі

Але в умовах ринкової економіки з інноваційного ланцюга випала вирішальна ланка — науково-дослідний інститут, що спричинило необхідність розроблення механізмів комерціалізації, які б відповідали вимогам сьогодення. Головною проблемою у цьому питанні постає фінансування розробок, тому що саме від цього в кінцевому результаті залежить рівень продукції, а інколи й взагалі можливість її вироблення. Окреслена радянська система характеризувалась стабільним фінансуванням та нарощуванням обертів промислового виробництва. Сьогодні ж ми маємо можливість залучати кошти до створення інноваційної продукції як за власний рахунок, так і від держави або від міжнародних організацій. Це зумовлює свою специфіку циклу — кошти можуть бути залучені на будь-якій стадії виробництва інноваційної продукції, крім того у процес залучається новий суб'єкт — інвестор. Тому наразі мож-

на представити інноваційний цикл у вигляді відповідної схеми (рис. 2).

По-перше, це проведення дослідження: практичного та фундаментального на базі наукової установи, до яких зокрема прирівнюються ВНЗ IV рівня акредитації, тобто НДР — створення результату науково-дослідної роботи.

По-друге, це доведення результату НДР до технологічної придатності — технології.

По-третє — передача прав на користування технологією — трансфер.

По-четверте — виробництво інноваційної продукції.

По-п'яте — експлуатація інноваційного продукту з подальшим урахуванням його зносу.

Таким чином, комерціалізації нематеріальних активів та інноваційна діяльність — це явища, пов'язані одне з одним, що направлені на зміну кількісних і якісних характеристик сфер виробництва та споживання, прискорення економічного розвитку, забезпечення інтенсифікації суспільного виробництва [9, с. 222].

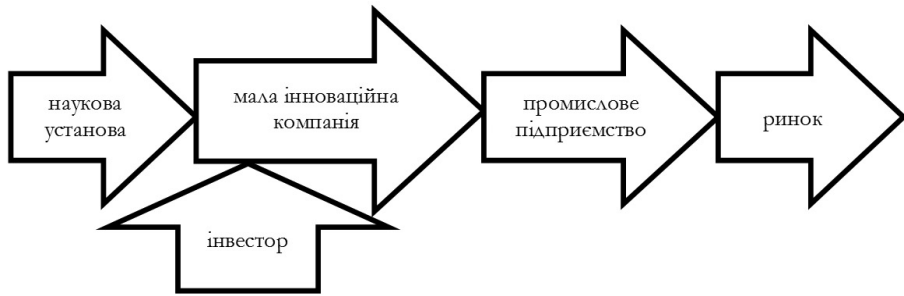

Рис. 2. Схема інноваційного циклу
(розроблена автором)

Комерціалізація як процес може здійснюватись у різні способи або форми. Як явище нове та недостатньо апробоване в сучасних умовах ринкової економіки, воно вимагає подальшого дослідження регальних форм реалізації. На основі проведеного аналізу нами були встановлені наступні форми комерціалізації нематеріальних активів, які можна об'єднати у три великі групи:

1. Створення на замовлення:
 - створення об'єктів на державне замовлення;
 - створення об'єктів на замовлення міжнародних організацій та установ.
2. Передача та уступка прав користування нематеріальними активами:
 - уступка права власності;
 - ліцензування нематеріальних активів;
 - комерційна концесія;
 - лізинг;
 - трансфер технологій та ін.(Цей перелік не є вичерпним, адже під час становлення і трансформації інституту

комерціалізації виникають нові механізми регулювання, які обумовлені самою практикою.)

3. Використання нематеріальних активів у засновницькій діяльності.

- зі створенням юридичної особи;
- без створення юридичної особи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Комерціалізація інноваційної продукції — це важливий етап у процесі інноваційної діяльності ДВНЗ. Саме завдяки комерціалізації результати науково-дослідних робіт набувають вигляду товару та знаходять своє призначення у промисловості. В результаті проведеного дослідження встановлено, що комерціалізація в такому випадку виступає основним дійовим механізмом формування ринку нематеріальних активів, де створенні сприятливі умови для комерційного обігу об'єктів, що входять до складу нематеріальних активів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ромашкина Р. К. Оценка стоимости объектов интеллектуальной собственности вузов / Р. К. Ромашкина // Вестник НГУЭУ. — 2009. — № 1. — С. 33–41.
2. Гусь А. В. Нематеріальні активи: господарсько-правовий аспект: [монографія] / А. В. Гусь. — Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2015. — 248 с.
3. Добрякова Н. И. Интеллектуальный капитал вуза: юридические аспекты / Н. И. Добрякова // Человеческий капитал и профессиональное образование. — 2012. — № 3 (3). — С. 44–48.
4. Качалин В. Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами GAPP / В. Качалин. — М.: Дело, 1998. — 432 с.
5. Куцурубова-Шевченко О. В. Господарсько-правове забезпечення діяльності державних вищих навчальних закладів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / О. В. Куцурубова-Шевченко; Національний ун-т «Юрид. акад. імені Ярослава Мудрого». — Донецьк, 2013. — 215 с.
6. Гребнев Е. Т. Управленческие нововведения / Е. Т. Гребнев. — М.: Экономика, 2005. — 160 с.
7. Висоцький Д. Є. Правове забезпечення інноваційної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Д. Є. Висоцький; НАН України, Ін-т екон.-прав. досліджень. — Донецьк, 2010. — 19 с.
8. Майкова С. Э. Комерціалізація результатів науково-дослідницької діяльності як основний фактор інноваційного розвитку національного дослідницького університету / С. Э. Майкова, И. А. Головушкин // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. — № 4 (24). — 2012. — С. 110–117.
9. Білоусов Є. М. Природа інновацій в контексті забезпечення економічної безпеки держави (постановка проблеми) / Є. М. Білоусов // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — № 1, т. 1. — С. 219–223.

REFERENCES:

1. Romashkina R. K. (2009). *Ocenka stoimosti objektov intellektual'noj sobstvennosti vuzov* [Valuation for State Universities intellectual property objects]. Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta ekonomiki i upravlenija [Vestnik NSUEM]. 1, p. 33–41. [in Russian].
2. Hus A. V. (2015). *Nematerialni aktyvy : hospodarsko-pravovyi aspekt* [Intangible assets: economic and legal aspects]. Uzhhorod, AUTDOR-ShARK, 248 p. [in Ukrainian].
3. Dobryakova N. I. (2012). *Intellektual'nyi kapital vuzov: juridicheskie aspekty* [University intellectual capital: legal aspects]. *Chelovecheskij kapital i professional'noe obrazovanie* [Human Capital and Professional Education]. 3, p. 44–48. [in Russian].
4. Kachalin V. (1998). *Finansovyy uchet i otchetnost' v sootvetstvii so standartami GAPP* [Financial accounting and reporting in accordance with GAAP standards]. M., Delo, 432 p. [in Russian].
5. Kutsurubova-Shevchenko O. V. (2013). *Hospodarsko-pravove zabezpechennia diialnosti derzhavnykh vyschykh navchalnykh zakladiv* [Economic and legal support for public higher education institutions]. Nacional'nyj un-t «Yuryd. akad. imeni Yaroslava Mudroho». Candidate's thesis. Donetsk, 215 p. [in Ukrainian].
6. Grebnev E. T. (2005). *Upravlencheskie novovvedeniya* [Management innovations]. M., Ekonomika, 160 p. [in Russian].
7. Vysotskyi D. Ie. (2010). *Pravove zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti* [Legal support for innovation activity]. NAN Ukrainy, In-t ekon.-prav. doslidzhen. Candidate's thesis. Donetsk. 19 p. [in Ukrainian].
8. Majkova S. E. (2012). *Kommercializatsija rezul'tator nauchno-issledovatel'skoj dejatel'nosti kak osnovnoj faktor innovatsionnogo razvitiya nacional'nogo issledovatel'skogo universiteta* [Commercialization of research activity as a major factor for innovative development of national research universities]. Izvestija vysshih uchebnyh zavedeniya. Povolzhskij region [University proceedings. Volga region. Humanities]. 4 (24). P. 110–117. [in Russian].
9. Bilusov Ye. M. *Pryroda innovatsii v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy (postanovka problemy)* [The nature of innovations in the context of State Economic security (staging of the problem)]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University]. 1. P. 219–223. [in Ukrainian].